सुधांश पंत, भा.प्र.से.
सचिव
Sudhansh Pant, IAS
Secretary

भारत सरकार
सामाजिक न्याय और अधिकारिता मंत्रालय
सामाजिक न्याय और अधिकारिता विभाग
Government of India
Ministry of Social Justice & Empowerment
Department of Social Justice & Empowerment

D. O. No. BC-20012/73/2024-DWBDNC

September 22, 2026

Dear Ma'am / Sir,

The Department of Social Justice and Empowerment constituted the Development and Welfare Board for De-notified, Nomadic and Semi-Nomadic Communities (DWBDNC) in 2019 for the welfare and socio-economic development of De-notified, Nomadic and Semi-Nomadic (DNT) communities. Under the aegis of the Board, the Scheme for Economic Empowerment of DNTs (SEED) was launched on 16.02.2022, with four components — Education, Health Insurance, Livelihood and Housing.

2. The Department has identified certain issues that call for concerted intervention at the State/UT level, particularly with regard to (i) issuance of DNT Community Certificates, (ii) constitution of District-level Grievance Redressal Committees, and (iii) availability of land for housing of homeless DNT families.

3. In the absence of DNT Caste Certificates, eligible members of DNT communities are unable to access benefits under various Central and State Government schemes and programmes, including SEED. It is, therefore, essential that an appropriate mechanism for identification of DNT communities and issuance of DNT Caste Certificates is established and streamlined across all States/UTs. The list of DNT communities identified by the National Commission for De-notified, Nomadic and Semi-Nomadic Tribes (NCDNT) may be seen in the Commission's report, available on the Board's portal (https://dwbdnc.dosje.gov.in/public/uploads/news/17061698655675.pdf). Further, reference is also invited to this Department's earlier communications dated 22.06.2022, 26.06.2024 and 30.12.2024 (copies enclosed).

4. Given the socio-economic vulnerabilities faced by DNT communities, including instances of harassment, exploitation and discrimination, it is requested that District-level Grievance Redressal Committees for DNTs — headed by the District Magistrate/Deputy Commissioner or any other appropriate authority, on the lines of the Grievance Redressal Committees constituted for the protection and welfare of SCs and STs — be set up in all districts where such mechanism is not in place already. Reference may also be made to this Department's letter dated 22.02.2015 in this regard. A model office order issued by the Government of Maharashtra on 24.04.2026, constituting such Committees, is enclosed for ready reference.

5. It is also noted that a substantial section of DNT communities remains landless, in both rural and urban areas. As availability of land is a key prerequisite for extending housing benefits under various Central/State housing schemes, the

Room No. 8202, 8th Floor, Zone 2, GPOA, Block-3, Netaji Nagar, New Delhi-110023
Tel : 011-26115006, 26119184, E-mail : secywel@nic.in

State/UT Administration is requested to identify and make available suitable land, wherever feasible, for housing eligible homeless DNT families.

6. Against this backdrop, I would earnestly request the State/UT Administration to formulate and furnish a comprehensive, time-bound Action Plan, duly addressing the following dimensions:

i. Estimated population of DNT communities in the State/UT, along with the cumulative number of DNT Community Certificates issued to date;

ii. Number of communities formally notified as DNT/NT/SNT within the State/UT;

iii. Existing State/UT schemes instituted for the welfare and upliftment of DNT communities;

iv. Illustrative sample copies of DNT caste certificates issued by the State/UT;

v. Status of constitution and operationalisation of District-level Grievance Redressal Committees for DNTs;

vi. Identification and earmarking of land for housing of eligible homeless DNT families;

vii. Status of implementation various welfare programmes for DNT communities; and

viii. Details of Nodal Department/agency designated for coordinating and addressing DNT-related matters in the State/UT.

7. The Action Plan so furnished may clearly articulate the activities envisaged, the Department/agency entrusted with responsibility, definitive timelines and anticipated outcomes, together with a candid account of the progress achieved thus far on each of the above dimensions.

8. I would be grateful if the requisite Action Plan, along with a comprehensive status report on action taken, could be furnished to this Department within 30 days, so as to enable a substantive review and the necessary follow-up action at the earliest.

The matter may kindly be accorded top priority.

With best regards.

Yours sincerely,

Sudhansh Pant 22/9

(Sudhansh Pant)

To
Chief Secretaries/Administrators of all States/UTs

अनीता अग्निहोत्री, आई.ए.एस.
ANITA AGNIHOTRI, I.A.S.

Tel : 23382683
23389184
Fax : 23385180
E-mail : secywel@nic.in
Website : http://www.socialjustice.nic.in

सचिव
भारत सरकार
सामाजिक न्याय और अधिकारिता मंत्रालय
सामाजिक न्याय और अधिकारिता विभाग
शास्त्री भवन, नई दिल्ली-110 001

SECRETARY
Government of India
Ministry of Social Justice and Empowerment
Deptt. of Social Justice and Empowerment
Shastri Bhawan, New Delhi-110 001

D.O. No. 16014/02/2016-BC-III

February 22, 2015

You would be aware that the Government of India has constituted the National Commission for De-notified, Nomadic and Semi-nomadic Tribes (NCDNT) vide Notification dated 05/01/2015 (copy enclosed) interalia, to study the socio-economic condition of these communities and evaluate various welfare programmes being implemented by the State Governments and suggest appropriate measures in respect of these communities for action by the Central Government and the State Governments.

24/2/16

DS(L)

2. During the visits of the Commission to different States and the areas inhabited by these communities, large numbers of grievances about land, housing, drinking water, sanitation, electricity, education, livelihood, ration card, voter ID etc. are raised by these communities and the agencies working for them. Many State Governments have formulated policies and are implementing programmes for the welfare of the SCs, STs and OBCs. However, the De-notified, Nomadic and Semi-nomadic Tribes (DNT) who in fact form the lower rung of these groups, do not have necessary access to the benefits of such welfare programmes and policies and forums of grievance redressal.

3. You would please appreciate that there is a need to create a system whereby the grievances can be heard and redressed and attempts can be made to extend the benefits of welfare programmes which are already under implementation. This will go a long way in bringing them into the mainstream of socio-economic development. Since NCDNT will take some more time to finalize and submit its report, it is felt that a mechanism should be developed to form committees at the district level to coordinate and resolve issues of the DNTs including their grievances. These district-level grievance redressal Committees can be formed under the chairmanship of District Collectors/ District Magistrates, which would meet periodically to review and act upon the grievances. These Committees may also draw attention of the State Government and the Government of India on various issues for actions and recommendations, which will form significant inputs for the Commission.

4. Therefore, I would appreciate if you could personally look into the matter so that appropriate action is initiated to form District-Level Committees in every district of your State for reviewing and acting upon the grievances of the DNT communities.

Warm regards

Yours sincerely
Sd/-
(Anita Agnihotri)

Chief Secretaries of States/Union Territories

Copy to Shri H.K. Das, Member Secretary, NCDNT.

(Anita Agnihotri)

R. Subrahmanyam, IAS
Secretary

सत्यमेव जयते

Ministry of Social Justice and Empowerment
Department of Social Justice & Empowerment
Government of India

D.O. No. B-11014/2/2020-DWBDNC-Pt.III. Date: 22.6.2022

Dear Chief Secretary

As you are aware that Ministry of Social Justice and Empowerment has constituted a Development and Welfare Board for De-notified, Nomadic and Semi Nomadic Communities (DWBDNC). These communities emerge as one of the most vulnerable and neglected communities across the country and normally live in hard-to-reach places. Most of them do not own land and live in tents, jhuggies, katcha or semi-pucca houses.

2. In spite of their poverty and low-income, they are deprived of access to entitlement and legal rights like possession of official documents that includes BPL card, Ration card, Aadhaar card, Caste certificate, Voter ID card etc. Possession of these documents is vital for accessing any services and benefits for development programmes of State and / or Central Government.

3. Government of India is committed to providing these basic rights to these more deprived communities of the society and accordingly, a Scheme namely, Scheme for Economic Empowerment of DNTs (SEED) has been launched on 16.02.2022 by Hon'ble Minister of Social Justice and Empowerment. The Scheme has following four components:-

i) To provide coaching of good quality for DNT candidates to enable them to appear in competitive examinations.

ii) To provide health insurance of DNT Communities.

iii) To facilitate livelihoods initiative at community level to build and strengthen small clusters of DNT/NT/SNT Communities institutions.

iv) To provide financial assistance for construction of houses to members of the DNT Communities.

4. In order to ensure that the benefit of the scheme reaches to the real deserving beneficiaries we need to develop a proper database and till that time some adhoc arrangements to have the details of target groups. In this

Room No. 604, 'A' Wing, Shastri Bhavan, New Delhi-110 115 E-mail : subrahyd@gmail.com

connection the list of DNT/NT/SNT communities in your State, as listed by Idate Commission for De-notified, Nomadic and Semi Nomadic Communities, is enclosed. You are requested to ensure that caste certificate to people of these communities is issued in a time bound manner after verification of credentials and other requirements. This is needed for them to make use of the benefits under the SEED Scheme.

6. I shall be grateful if you could personally look into the matter and direct the officers accordingly. Your cooperation will go a long way in the overall development of DNT/NT/SNT Communities.

With regards,

Yours sincerely,

Encl: As above

22/6

(R.Subrahmanyam)

To

Chief Secretaries of State/UT Governments

.अमित यादव, भा.प्र.से.
सचिव
Amit Yadav, IAS
Secretary

सत्यमेव जयते

भारत सरकार
सामाजिक न्याय और अधिकारिता मंत्रालय
सामाजिक न्याय और अधिकारिता विभाग
Government of India
Ministry of Social Justice & Empowerment
Department of Social Justice & Empowerment

D.O. No. 20012/11/2024- DWBDNCs June 26, 2024

Dear Chief Secretary,

As you are aware that Ministry of Social Justice and Empowerment (MOSJE) has constituted a Development and Welfare Board for De-notified, Nomadic and Semi Nomadic Communities (DWBDNC) which operates the Scheme for Economic Empowerment of DNTs (SEED) for the welfare and development of 'de-notified, nomadic and semi nomadic communities (DNTs)'. It was launched on 16-02-2022 by Hon'ble Minister of Social Justice and Empowerment. This scheme has four components – (a) free coaching; (b) health insurance; (c) facilitation of livelihood initiatives at community level; and (d) financial assistance for construction of houses.

2. To enable delivery of above benefits to DNT communities under SEED and also under other central/state schemes for DNTs, it is necessary to develop a proper database of DNT communities in every State/UT and issue DNT certificates to every eligible person belonging to these communities, in a time bound manner after verification of credentials and other requirements. In this regard, D.O. letter dated 22-6-2022 (copy enclosed) from my predecessor may also be referred to.

3. A number of States/UTs are not issuing DNT certificates. For ensuring proper documentation and creation of data base for delivery of benefits under SEED and Centre/State Schemes, the following are suggested :

(i) Issuance of DNT certificates: The process of application/issuance of DNT certificate should be citizen friendly and steps may be taken to digitize. It is suggested that on moving to digitization, a online system be developed where eligible person from DNT community be asked to submit with complete record of data in electronic form (with all required documents) at designated service centres. These centres upload the application with photo and other necessary documents and forward it to designated authority for issuing DNT certificate. No physical interface may be allowed between applicant and certificate issuing authority, at any stage of this process. If there is any deficiency in application, applicant

Room No. 604, 'A' Wing, Shastri Bhawan, New Delhi-110 001
Tel : 011-23382683, 23389184, Mail : secywel@nic.in

gets intimation digitally through service centres. A timeline be prescribed for every stage of this process from the time of application to the issuance of DNT certificates.

(ii) Content of DNT certificates: To facilitate release of benefits and to avoid creation of multiple databases in respect of one DNT applicant, the DNT certificates should have detailed information including photo, name of father and mother, date of birth, residence, Aadhar card number, name of community (SC, ST, OBC, Others). The certificate should also include whether the applicant community is recognized by the State Government as de-notified or nomadic or semi-nomadic community by way of an Order.

4. I shall be grateful if you could personally look into the matter regarding development and welfare of DNTs and direct the concerned officers accordingly.

With regards.

Yours sincerely,

(Amit Yadav)

Enclosure: As above

To

All Chief Secretaries of State /UT Governments

अमित यादव, भा.प्र.से.
सचिव
Amit Yadav, IAS
Secretary

सत्यमेव जयते

भारत सरकार
सामाजिक न्याय और अधिकारिता मंत्रालय
सामाजिक न्याय और अधिकारिता विभाग
Government of India
Ministry of Social Justice & Empowerment
Department of Social Justice & Empowerment

D.O. No. BC-20012/73/2024-DWBDNC December 30, 2024

Dear Chief Secretary,

The Department of Social Justice and Empowerment (DoSJE) has constituted a Development and Welfare Board for De-notified, Nomadic and Semi Nomadic Communities (DWBDNC) which is implementing the 'Scheme for Economic Empowerment of DNTs (SEED)' for welfare and development of 'De-notified, Nomadic and Semi-Nomadic communities (DNTs). The SEED scheme was launched on on 16-02- 2022 and it has four components - (a) free coaching; (b) health insurance; (c) livelihood and (d) housing. A high-level review of SEED Scheme has highlighted following three areas of concern: (i) non issuance of DNT certificates by various states/UTs; (ii) non formation of district level grievance redressal committee for DNTs; and (iii) need for land allotment to enable housing schemes for houseless DNTs in various states/UTs. The list of DNT communities is enclosed.

2. In the absence of issuance of DNT certificate to eligible persons belonging to these communities, they are unable to avail various schemes and programs of Central and State Government. To ensure the delivery of benefits under SEED and other schemes of DNT communities, it is necessary to develop a proper database of DNT communities in every State/UT. In this regard, earlier letters dated 22-6-2022 and dated 26-6-2024 (copies enclosed) may kindly be referred to. At present, issuance of DNT certificates is being done by only seven States.

3. Further to their socio-economic conditions, DNTs face challenges of harassment, exploitation and discrimination. In this regard, your kind attention is invited to a letter dated 22.02.2015 (copy enclosed) sent by Secretary, SJ&E wherein it was requested that a *'District Level Grievance Redressal Committee for DNTs'* to be chaired by the DC/DM or other appropriate authority may be set up on similar lines as Grievance Redressal Committees for protection and welfare of

SCs and STs. It is requested that your State/UT may immediately set up such district level committees for DNTs.

4. A majority of the members of DNT communities are landless, both in urban and rural areas. To provide housing to them under rural and urban housing schemes of Central/State Government, possession of land is a pre- requisite. In view of above, you are requested to make land available to DNTs for housing in your State/UT.

5. May I request you to prepare an effective and time bound action plan on above mentioned issues for development and welfare of DNTs, at the earliest.

With regards and best wishes for 2025.

Yours sincerely,

(Amit Yadav)

Enclosure: As above

To,
Chief Secretaries of all States and UTs

भटके-विमुक्त समाजाच्या विकासासाठी, त्यांच्या समस्या निवारणासाठी तसेच त्यांच्यावर होणाऱ्या अमानवीय अत्याचार व तद्नुषंगिक होणाऱ्या घटना कमी करण्यासाठी राज्यस्तर, जिल्हास्तर आणि उपविभाग स्तरावर समित्या गठीत करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन

इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग

५, मोती महल, दुसरा मजला, १९५, टाटा मार्ग, चर्चगेट, मुंबई-४०० ०२०

शासन निर्णय क्रमांक: संकिर्ण-२०२५/ प्र.क्र.१९४/ मावक

दिनांक:- २४/०४/२०२६

वाचा:-

१) सचिव, सामाजिक न्याय व अधिकारीता मंत्रालय, शास्त्री भवन, भारत सरकार, नवी दिल्ली यांचे पत्र क्र. डी.ओ.नं. १६०१४/०२/२०१६-बीसी-III, दिनांक २२/०२/२०१५.

२) इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग, शासन पत्र क्र.संकिर्ण-२०२३/प्र.क्र.४४/समन्वय, दिनांक २२/११/२०२३.

३) सचिव, सामाजिक न्याय व अधिकारीता मंत्रालय, शास्त्री भवन, भारत सरकार, नवी दिल्ली यांचे पत्र क्र. डी.ओ.नं. बीसी-२००१२/७३/२०२४-डीडब्ल्यूबीडीएनसी, दिनांक ३०/१२/२०२४.

प्रस्तावना :-

केंद्र शासनाने उपरोक्त संदर्भ क्र. १ येथे नमूद पत्रान्वये विमुक्त जाती आणि भटक्या जमातींच्या तक्रारी व समस्यांचे समन्वय साधणे आणि त्यांचे निराकरण करणे यासाठी जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखाली जिल्हा पातळीवर तक्रार निवारण समिती स्थापन करणे, प्राप्त तक्रारींचा आढावा घेण्यासाठी समितीची वेळोवेळी बैठक आयोजित करणे आणि सदर समितीने कृती आणि शिफारशींसाठी विविध मुद्यांवर राज्य आणि केंद्र शासनाचे लक्ष वेधणे असे सूचित केले आहे.

२. केंद्र शासनाच्या सदर पत्रातील सूचना तसेच भटके व विमुक्त विकास परिषद यांच्या विविध मागण्यांच्या अनुषंगाने मा.मंत्री (इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग) यांच्या अध्यक्षतेखाली दि.१८/१०/२०२३ रोजी बैठक आयोजित करण्यात आली होती. सदर बैठकीचे इतिवृत्त उपरोक्त संदर्भ क्र. २ येथे नमूद पत्रान्वये निर्गमित करण्यात आलेले आहे. सदर बैठकीच्या इतिवृत्तातील मुद्दा क्र. १० व १२ च्या अनुषंगाने तसेच केंद्र शासनाच्या उपरोक्त संदर्भ क्र. १ येथे नमूद पत्रातील निर्देश विचारात घेऊन भटके-विमुक्त समाजाच्या विकासासाठी, त्यांच्या समस्या निवारणासाठी तसेच त्यांच्यावर होणाऱ्या अमानवीय अत्याचार व तद्नुषंगिक होणाऱ्या घटना कमी करण्यासाठी राज्यस्तरीय समिती, जिल्हास्तरीय समिती तसेच उपविभाग स्तरावरील समिती स्थापन करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्यास अनुसरुन शासन खालीलप्रमाणे निर्णय घेत आहे.

शासन निर्णय:-

भटके-विमुक्त समाजाच्या विकासासाठी, त्यांच्या समस्या निवारणासाठी तसेच त्यांच्यावर होणाऱ्या अमानवीय अत्याचार व तद्नुषंगिक होणाऱ्या घटना कमी करण्यासाठी खालीलप्रमाणे राज्यस्तरावर, जिल्हास्तरावर आणि उपविभाग स्तरावर समिती गठीत करण्यात येत आहे:-

राज्यस्तरीय समिती		
१.	मा.मंत्री, इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग	अध्यक्ष
२.	मा. सचिव, इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग	सदस्य
३.	संचालक, इतर मागास बहुजन कल्याण संचालनालय, पुणे	सदस्य सचिव
४.	सह सचिव/ उप सचिव, इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग	सदस्य
५.	भटके-विमुक्त समाजातील किंवा त्यासाठी कार्य करणारे समाजातील किंवा अन्य समाजाचे सामाजिक कार्यकर्ते	०६ (सहा) अशासकीय सदस्य (त्यापैकी किमान ०१ महिला सदस्य असावी.)

जिल्हास्तरीय समिती		
१.	जिल्हाधिकारी तथा जिल्हादंडाधिकारी	अध्यक्ष
२.	पोलीस आयुक्त/ पोलीस अधीक्षक	सदस्य
३.	मुख्य कार्यकारी अधिकारी	सदस्य
४.	जिल्हा जात पडताळणी अधिकारी (सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग)	सदस्य
५.	सहाय्यक संचालक, इतर मागास बहुजन कल्याण	सदस्य सचिव
६.	भटके-विमुक्त समाजातील सदस्य	०४ (चार) अशासकीय सदस्य (त्यापैकी किमान ०१ महिला सदस्य असावी.)

उपविभाग स्तरावरील समिती		
१.	उप विभागीय अधिकारी/ उपजिल्हाधिकारी	अध्यक्ष
२.	उप विभागीय पोलीस अधिकारी	सदस्य
३.	गटविकास अधिकारी	सदस्य
४.	गटशिक्षण अधिकारी	सदस्य
५.	पोलीस निरीक्षक/इनचार्ज (संबंधित पोलीस स्टेशन)	सदस्य
६.	तहसिलदार	सदस्य सचिव
७.	भटके-विमुक्त समाजातील सदस्य	०२ (दोन) अशासकीय सदस्य

२. **उपरोक्त समितीची कार्यकक्षा पुढीलप्रमाणे राहील:-**

i. भटक्या-विमुक्त समाजातील व्यक्तींवर होणाऱ्या अत्याचाराच्या घटनांची तत्परतेने विशेष दखल घेण्यात यावी.

ii. संबंधित पोलीस स्टेशनमध्ये तात्काळ प्रथम खबर अहवाल (FIR) नोंदविण्याची सुविधा निर्माण करण्यात यावी.

iii. पीडितांना योग्य मदत, योग्य तपास व घटनेचे गांभीर्य विचारात घेऊन तज्ञ वकीलांची नेमणूक करण्यात यावी.

iv. जिल्हा तसेच उपविभागीय समितीमार्फत भटक्या-विमुक्त समाजातील व्यक्तींना कायदे, कायदेविषयक प्रक्रिया याबाबतची माहिती मिळण्यासाठी तज्ञ व्यक्तींमार्फत मार्गदर्शनपर शिबिरे आयोजित करणे.

v. फिर्यादी/ अन्यायग्रस्त व्यक्ती यांना शारीरिक इजा झाली असल्यास त्यांना आवश्यक असणा-या वैद्यकीय सुविधा तात्काळ प्राप्त करुन देण्याबाबत उपविभागीय स्तरावर ग्रामीण रुग्णालय/ उप जिल्हा रुग्णालय मधील वैद्यकीय अधीक्षक यांनी तर जिल्हा स्तरावर जिल्हा शल्य चिकित्सक यांनी आवश्यक कार्यवाही करावी.

vi. भटक्या-विमुक्त समाजाकरीता आरोग्य विषयक सुविधांचा/ योजनांचा लाभ मिळवून देण्यासाठी आरोग्य तपासणी शिबिरांचे आयोजन करुन आरोग्य विषयक योजनांबाबत जनजागृती करण्यात यावी.

vii. भटक्या-विमुक्त समाजातील अज्ञान अंधश्रध्दा दूर करण्यासाठी जनजागृती करणे तसेच भटक्या-विमुक्त समाजाकडे पाहण्याच्या दृष्टीकोणात बदल घडवून त्यांना समाजात सन्मानपूर्वक वागणूक मिळण्यासाठी प्रयत्न करणे.

viii. विमुक्त जाती व भटक्या जमातींच्या नागरीकांना त्यांचे मूलभूत अधिकार व शासनाच्या विविध योजनांचे लाभ मिळण्यासाठी आवश्यक असलेली ओळखपत्रे, शासकीय प्रमाणपत्रे तसेच विविध योजनांचा लाभ मिळण्याच्या अनुषंगाने शासन निर्णय दिनांक २८/०८/२०२५ अन्वये निश्चित करण्यात आलेल्या सुलभ कार्यपद्धती अंतर्गत विविध विभागांशी सुयोग्य समन्वय साधण्यात यावा.

ix. भटक्या-विमुक्त समाजामध्ये शिक्षण विषयक जनजागृती करुन समाजातील मुलामुलींना शिक्षण घेण्यासाठी प्रोत्साहन देण्यात यावे.

x. वस्ती शाळा, आश्रमशाळा तसेच इतर ठिकाणी त्यांना प्रवेश मिळेल यासाठी प्रयत्न करण्यात यावेत.

xi. इतर मागास बहुजन कल्याण विभागाच्या विविध शैक्षणिक योजनांचा लाभ मिळवून देण्यासाठी समन्वय साधण्यात यावा.

xii. भटक्या-विमुक्त समाजाच्या वस्तीमध्ये रस्ते, वीज, पिण्याचे पाणी, गटार, शौचालय, पक्की घरे, घरकुल योजनेसाठी जागा उपलब्ध करुन देण्याकरीता प्रयत्न करावेत.

xiii. भटके-विमुक्त समाजास रोजगाराभिमुख बनविण्यासाठी शासनाच्या विविध योजनांचा लाभ मिळवून देण्यात यावा.

xiv. वसंतराव नाईक विमुक्त जाती व भटक्या जमाती विकास महामंडळामार्फत राबविण्यात येत असलेल्या विविध योजनांच्या अंमलबजावणीमध्ये समन्वय ठेवण्यात यावा.

३. सदर समित्यांची कार्यपद्धती खालीलप्रमाणे राहील:-

i. भटके-विमुक्त समाजातील अन्यायकारक घटनेमुळे पीडीत व्यक्ती जिल्हा अथवा उपविभाग स्तरीय समितीकडे तक्रार दाखल करेल.

ii. सदर तक्रार ही लेखी स्वरुपात व्यक्तीशः अथवा पोस्टामार्फत दाखल करण्यात यावी.

iii. तक्रार प्राप्त झाल्यानंतर १० दिवसांच्या आत समितीमार्फत योग्य ती दखल घेऊन कार्यवाहीस सुरुवात करावी.

iv. उपविभागीय किंवा जिल्हास्तरीय समितीमार्फत नियमोचित कार्यवाही होण्यास विलंब अथवा टाळाटाळ होत असल्यास अन्यायग्रस्त व्यक्ती राज्यस्तरीय समितीकडे लेखी तक्रार दाखल करु शकेल.

v. राज्यस्तरीय, जिल्हास्तरीय तसेच उपविभाग स्तरावरील समित्यांमध्ये भटके-विमुक्त समाजातील किंवा भटके-विमुक्त समाजाच्या विकासाकरीता काम करणा-या सामाजिक कार्यकर्त्यांची अशासकीय सदस्य म्हणून शासन स्तरावरुन स्वतंत्ररित्या नियुक्ती करण्यात येईल. नियुक्तीनंतर एक महिन्याच्या कालावधीत सदर अशासकीय सदस्यांनी पोलिस पडताळणीचा अहवाल संचालनालयास सादर करणे अनिवार्य राहील.

vi. सदर शासन निर्णय निर्गमित झाल्याच्या दिनांकापासून तीन महिन्यांच्या आत अशासकीय सदस्यांची नेमणूक करुन समिती कार्यान्वित करावी.

vii. जिल्हा स्तरावर आणि उपविभाग स्तरावर गठीत उपरोक्त समित्यांच्या वर्षातून किमान चार बैठका घेणे आवश्यक राहील. सदर बैठकांकरीता समिती सदस्यांना कोणतेही विशेष भत्ते अथवा मानधन अनुज्ञेय असणार नाही.

viii. राज्यस्तरावरील अशासकीय सदस्यांना संचालक, इतर मागास बहुजन कल्याण संचालनालय, पुणे यांचेकडून तर जिल्हा व उपविभाग स्तरावरील अशासकीय सदस्यांना संबंधित सहाय्यक संचालक, इतर मागास बहुजन कल्याण यांच्यामार्फत ओळखपत्र देण्यात येईल (परिशिष्ट-अ).

ix. जिल्हास्तरीय समितीने उपविभाग स्तरावरील समितींमार्फत करण्यात आलेल्या कार्यवाहीचा प्रगती अहवाल तयार करावा व सदर जिल्हानिहाय एकत्रित अहवाल संचालक, इतर मागास बहुजन कल्याण संचालनालय, पुणे यांना सादर करावा.

x. संचालक, इतर मागास बहुजन कल्याण संचालनालय, पुणे यांनी सदर अहवाल एकत्रितपणे दर सहा महिन्यांनी शासनास सादर करावा.

४. सदर शासन निर्णय महसूल व वन विभाग आणि गृह विभागाने दिलेल्या सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

५. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा सांकेतांक २०२६०४२४१४०३३५१५३४ असा आहे. सदर शासन निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

Digitally signed by MANE VASANT GOPAL
Date: 2026.04.24 14:04:34 +05'30'

(डॉ. वसंत माने)
उपसचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१) मा. राज्यपाल महोदयांचे सचिव, राजभवन, मुंबई
२) मा. सभापती, विधानपरिषद. महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
३) मा. अध्यक्ष, विधानसभा,महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
४) मा. मुख्यमंत्री महोदयांचे अ.मु.स/प्र.स/सचिव, मंत्रालय, मुंबई
५) मा.उप मुख्यमंत्री महोदयांचे सचिव / खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
६) मा. मंत्री व राज्यमंत्री (सर्व), मंत्रालय, मुंबई
७) मा. विरोधी पक्षनेता, विधानसभा, विधान भवन, मुंबई
८) मा. विरोधी पक्षनेता, विधान परिषद, विधान भवन, मुंबई
९) सर्व मा. संसद सदस्य/ मा.विधानपरिषद सदस्य/ मा. विधानसभा सदस्य, महाराष्ट्र राज्य
१०) सर्व मा.मंत्री/ मा. राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
११) मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई
१२) मा. अपर मुख्य सचिव/ प्रधान सचिव/ सचिव, मंत्रालयीन प्रशासकीय विभाग (सर्व)
१३) सचिव, इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग, मंत्रालय, मुंबई यांचे स्वीय सहायक
१४) सर्व विभागीय आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य
१५) सर्व जिल्हाधिकारी, महाराष्ट्र राज्य
१६) सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी (जिल्हा परिषद), महाराष्ट्र राज्य
१७) सर्व पोलीस आयुक्त/ पोलीस अधीक्षक, महाराष्ट्र राज्य
१८) संचालक, इतर मागास बहुजन कल्याण संचालनालय, पुणे
१९) आयुक्त, समाजकल्याण, पुणे
२०) सर्व प्रादेशिक उपसंचालक, इतर मागास बहुजन कल्याण (प्रादेशिक) विभाग
२१) सर्व सहाय्यक संचालक, इतर मागास बहुजन कल्याण
२२) सर्व प्रादेशिक उपायुक्त, समाजकल्याण
२३) सर्व सहाय्यक आयुक्त, समाजकल्याण
२४) निवडस्ती (मावक)

विवरणपत्र-अ

शासन निर्णय क्रमांक: संकिर्ण-२०२५/ प्र.क्र.१९४/ मावक, दिनांक २४/०४/२०२६ सोबतचे परिशिष्ट-अ

ओळखपत्राचा नमुना

<table>
<tr>
<td>महाराष्ट्र शासन
GOVERNMENT OF MAHARASHTRA
इतर मागास बहुजन कल्याण संचालनालय, पुणे
Directorate of Other Backward Bahujan Welfare, Pune

अशासकीय सदस्य ओळखपत्र

हे ओळखपत्र फक्त समितीच्या कामकाजासाठी वैध आहे.</td>
<td>ओळखपत्र
जा.क्र. :

समितीचा प्रकार:-
संचालक/ सहाय्यक संचालक
स्वाक्षरी/ शिक्का</td>
</tr>
<tr>
<td>टिप: हे ओळखपत्र कुणाला सापडल्यास कृपया दूरध्वनीवर संपर्क साधावा.

१. ओळखपत्राचा गैरवापर केल्यास ओळखपत्र रद्द करण्यात येईल.
२. समितीच्या अधिपत्याखालील क्षेत्रातच अधिकार लागू राहील.
३. या ओळखपत्राचा वापर दुस-या व्यक्तीने करणे कायदेशीर गुन्हा आहे.</td>
<td>सन- २०.. - २०..
सदस्याचे नाव:-
पद:-
जन्म तारीख:-
मोबाईल नंबर:-
आधार क्रमांक:-
कार्यालयाचा पत्ता:-

सदस्याची स्वाक्षरी</td>
</tr>
</table>